

FATIHA SÛRESİ VE TEFSİRİ

Şeyh Muhammed Mahmud es-Savvaf
Terc: Hikmet Akdemir *

FATIHA SÛRESİ

"Ümmü'l-Kitab, Seb'ul-Mesani, Kur'ânü'l-'Azim" olan bu sûre, müslümanın namazında her gün otuz iki defa okuduğu günlük zikridir ve Kur'ânın en önemli gayelerini ihtiva etmektedir.

Yirmi beş kelime ve yüz on üç harften ibarettir. Böylece zahiren Kur'ân-ı Kerim'in azamet ve belâğatının bir mûcizesi olan Fatiha sûresi, mâna cihetiyle de büyük ciltlere sığmayacak kadar engindir.

Buhârî'nin Sahihinde yer alan, Ebû Hureyre'den gelen bir hadis-i şerifte Resulullah (S.A.V.): "Fatiha sûresi, Ümmü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın temeli), Ümmü'l-Kitab (Kitabın esası), Seb'ul-Mesâni (i'caz ve belâğatta birbirine benzeyen yedi âyet) ve Yüce Kur'ân'dır" buyurmaktadır.

Bu sûreyi İbnü 'Abbas "Esâsü'l-Kur'ân": Süfyan b. 'Uyeyne "el-Vâfiye"; Yahya b. Kesir ise "el-Kâfiye" diye adlandırmaktadır. Zira, o diğer sûrelere ihtiyaç bırakmaz, ama diğer sûreler onun yerini tutamaz. Bazı mürsel hadislerde şöyle buyurulmuştur: "Ümmül-Kur'ân (Fatiha Sûresi) diğer sûrelere bedeldir, diğer sûrelerden ise ona denk olacak yoktur." Bu sûrenin faziletine dair bir çok rivayet nakledilmiştir. Biz burada sadece, onlardan iki tane-sini zikretmekle yetineceğiz:

1- İbnü Kesir, Tefsirin ilk cildinde şu nakli yapmaktadır: Ahmed b. Hanbel Müsned'inde şöyle der: "Said b. Mualla rivayet ediyor: Namaz kılı-

*HR. Ü. İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi Yrd. Doç. Dr.

yordum, Resulullah (S.A.V) beni çağırıldı. Onun davetine icabet etmedim. Namazımı bitirip yanına gittiğimde bana neden gelmediğimi sordu. "Ey Allah'ın Resûlü, namaz kılıyordum" dedim. "Allah, ey iman edenler! "Sizi ihya etmek için çağırıldıklarında Allah ve Resulü'ne icabet edin, buyurmuyormu?" dedi. Sonra devam etti: Mescitten çıkmadan önce sana Kur'an'daki en büyük sûreyi öğreteceğim. Elimden tuttu. Mescitten çıkmak üzereyken, "Ey Allah'ın Resûlü! Bana Kur'an'daki en büyük sûreyi öğretecektiniz" dedim. Buyurdu ki "Evet, Elhamdü Lillahi Rabbi'l-Alemin (Fatiha Sûresi), Seb'ul-Mesânidir ve bana verilen en yüce Kur'ândır." Bu rivâyet aynen Bu-hârî'nin sahihinde de geçmektedir.

2- Müslim, Ebû Hureyre'nin şu rivayetini nakletmektedir: Resulullah (S.A.V.) Cenab-ı Hakkın şöyle buyurduğunu söyledi: "Namazı kulumla aramda ikiye böldüm. Kuluma istediği verilecektir. Kul, "Elhamdü Lillahi Rabbi'l-Alemin" dediğinde, Allah "kulum bana hamd etti" der. "Er-Rahmani'r Rahim" dediğinde, Allah "kulum beni övdü" buyurur. "Maliki Yevmi'd-din" dediğinde, Allah "kulum beni yüceltti", başka bir seferinde ise "kulum işi bana havale etti" buyurur. "İyyâke....." dediğinde Allah, "bu benimle kulum arasındadır. Kuluma istediği verilecektir." "İhdinâ....." dediğinde, Allah, "bu kuluma aittir. Kuluma istediği verilecektir. Böylece onun (namazın) yarısı benim, yarısı kulumdur, kuluma istediği verilecektir." (İbnü Kesir, I-11)

FATIHA SÛRESİNİN GENEL MÂNASI

Fatiha Sûresi, Kur'an-ı Kerim'in en başta gelen talep, maksat ve gayelerini tam olarak ihtiva etmektedir.

Bu sûre, Vâcibü'l-Vücûd ve Hak mabûd olan Rabbimizi, üç güzel isimle bize tanıtıyor. Ki bu üç isim, diğer bütün esmâ-i hüsnânın ve yüce sıfatların kaynağıdır. Bu isimler Allah, Rab ve Rahmândır. Tevhid dinini gönderen âlemlerin Rabbi Allah Teâlanın, bir olduğunu isbat ediyor. Kul-ların güzel ve çirkin amelleriyle hesaba çekileceği kıyamet gününün varlığını, onların arasındaki hükmü sadece Cenab-ı Hakkın vereceğini gösteriyor. Onun hükmü, adaletle ve doğru ölçüyle olacaktır. İşte bütün bu manalar, "Din gününün sahibi" meâlindeki âyetin içinde yer almaktadır. Bu sûre birçok cihetten peygamberlik müessesini isbat ediyor.

a) "Âlemlerin Rabbi" ifadesiyle Allah'ın, kullarını başıboş ya da her iki dünyaları için de faydası ve zararı belirsiz örfleriyle başbaşa bırakmayacağına işaret etmektedir.

b) Rahmân ismiyle olan işareti ise şöyledir: Onun sonsuz rahmeti, kul-

larını kemâle ulaştırıp dünya ve ahirette saadete eriştirecek hidâyet yolunu göstermesini gerektirir.

Rabbimizin rahmeti, canlıların hayatlarının devamı için yağmuru yağdırmış, bitkileri yetiştirmiş, hububatı çıkarmış, yerden pınarlar fışkırtmış, nehirleri akıtmış, ağaçları meyvelendirmiş, beldeleri mamur kılmıştır. İşte bu sonsuz rahmet, beden gibi ruh ve kalplerin de hayat bulup islah edilmelerini gerektirir.

Bu ise Peygamberlerin getirdikleri din ile mümkün olur. Peygamberler getirdikleri din ile, kulları doğru yola sevkeder, zulüm ve fitneden alıkoyar, maddi kir, taşkınlık, kin, nefret ve hasetten onların kalplerini temizlerler.

Fatiha sûresi, kulların Allah'a ibadet etmelerini, sadece Ona ibadet edilebileceğini, ondan başka mabûd ve yardım istenecek zat bulunmadığını, "yalnız sana ibadet eder, senden yardım isteriz" meâlindeki âyetle ifade etmektedir.

Allah'ın dalâlete düşürdüğüne hidâyet eden, hidâyet yolunu gösterdiği kimseyi yoldan çıkararak hiç kimse olamaz. Bu sebeple, şu âyet, hidayetini yalnızca Allah'tan isteneceğine işaret etmektedir: "Bize doğru yolu göster!" Nitekim sûre, bizden önce gelen Allah'ın nimetine mazhar olmuş Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih insanların hikâyelerini bize nakletmektedir: "Bizi nimet verdiklerinin yoluna götür...." Onların yolundan gitmek, ne kadar güzeldir!

Bu saadete ermiş insanların karşısında ikinci bir grup zikredilmiştir. Ki bunlar, başkalarını da sapıtıran sapıklar, Allah'ın gazabına uğrayan, O'nun rahmetinden kovulan, kâfir, müşrik, münafık ve zâlimlerdir. Onların yaptığı işler ne kötüdür! Amelleri de boşa gidecektir.

İşte, müslümanların günlük zikri olan bu sûrenin işaret ettiği genel maksatlar bunlardır. Ki bunlar Kur'ân-ı Kerimin ihtiva ettiği ve tafsilen açıkladığı en büyük gayelerdir. Bu gayeleri Fatiha sûresi veciz işaretlerle göstermiştir. Birbirlerine yardımcı olsalar bile, bütün insanlar ve cinlerin, onun benzeri tek bir sûreyi dahi getirmekten aciz kaldıkları Yüce Kitabı indiren Allah'ı tesbih ederiz.

FATIHA SÛRESİNİN TEFSİRİ

1- Hamd, Rahmân ve Rahim Olan Âlemlerin Rabbi Allah'a Mahsus-tur

İbn Kesir, Elhamdülillah'ın manası hakkında şunları söyler: Şükür sadece Allah'a mahsustur, ne Ondan başka tapınılan batıl mabutlara, ne de

yarattığı mahlukatından hiçbirine değil. Çünkü Allah, hiç kimsenin sayısını bilemeyeceği kadar çok ve sayılara sığmayacak kadar sonsuz nimetleri kullarına ihsan etmiştir. Mükellefleri, kendisine itâatını ve farzları edâ etmelerini mümkün kılan organlarla teçhiz etmesi, dünya hayatlarında onlara bol rızık vermesi, layık olmadıkları halde onları bu rızıkla beslemesi, onları ebediyete ve cennette ebedî nimetlere kavuşturacak sebepleri hazırlaması ve göstermesi bu nimetlerin bazılarıdır. Bütün bu nimetler için Rabbimize hamd olsun.

İbnü Cerîr şöyle der: "Elhamdülillah" ile Allah, kendi zâtını övmüştür. Burada kulların da kendisini bu sözle senâ etmesine dair gizli bir emir mevcuttur. Sanki Allah "Elhamdülillah deyiniz" buyurmaktadır.

Hız. Enes'in (R.A.) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerifte Peygamberimiz (S.A.V.) şöyle buyurmaktadır: "Şayet bütün dünya malı, ümmetinden bir tek kişinin elinde toplansa, sonra o kişi Elhamdülillah dese, bu söz elindeki herşeyden daha değerlidir."

Kurtubî ve diğer bazı âlimler şöyle der: Yani Allah'ın o kişiye Elhamdülillah sözünü ilham etmesi, bütün dünya nimetlerinden daha büyük bir nimettir. Çünkü Elhamdülillah demenin sevabı bâkidir, dünya nimetleri ise fânidir.

Allah şöyle buyuruyor: "Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Baki olan salih ameller sevap ve ümit cihetiyle Allah katında daha hayırlıdır."

İbnü Mâce'nin Sünen'inde İbnü Ömer'den (R.A.) şu rivayet nakledilmektedir: Resûlullah (S.A.V) buyurdu ki "Allah'ın kullarından birisi "Ey Rabbim! Zâtının celâline, saltanatının büyüklüğüne yakışır şekilde sana hamd olsun! Amelleri yazan iki melek, bu sözü nasıl yazacaklarını bilmeyip zorlandılar. Cenâbı Hakka müracaat ederek "Ey Rabbimiz, bir kul bir söz söyledi, onu nasıl yazacağımızı bilemiyoruz" dediler. Allah, kulumun ne söylediğini bildiği halde yine de onlara "kulum ne dedi?" diye sordu. Dediler ki "Ey Rabbimiz, O Ey Rabbim! Zâtının celâline, saltatının büyüklüğüne yakışır şekilde sana hamd olsun! dedi." Allah o iki meleğe şu emri verdi. "O sözü, kulumun söylediği şekilde yazın ki bana kavuştuğunda onu o sözle mükâfatlandırayım."

Hamdin Allah'a mahsus olması, övgünün ona isnad ve tahsisi demektir. Şöyle ki, övgü nereden gelirse gelsin, gerçekte Allah'a aittir. Çünkü O, hamd edenlerin vafettikleri bütün sıfatlara sahiptir. Allah'ın sıfatları en yüce sıfatlardır. Allah'ın ihsanı kâinatın tümünü kaplamıştır. Öyleyse, Allah'tan başka kendilerine övgü takdim edenlerin mazhar oldukları nimetler, aslında Allah'tandır. O halde o nimetteki ihsan ve hamd ilk önce Al-

lah'a aittir. O nimet veren, ikram eden, Aziz, Cebbar ve Mütekebbir'dir. Yerde ve gökte onu hiçbir şey âciz bırakamaz. O mahlukatını rızıklandırır. Zatı ise rızıktan münezzehtir. O göklerde ve yerde hak mabûd olan tek ilahtır. Yerin ve göklerin anahtarları onun yed-i kudretindedir. Yaratmak ve emir Ona aittir. O alemlerden mustağnidir, Kerim'dir. İmam Ahmed, Ebû Zer'den (R.A.) şu hadis-i kutsiyi naklediyor: " Ey kullarım! Benim günahtan koruduklarım dışında hepiniz günahkârsınız. Benden af isteyiniz, sizi bağışlayayım. Benim zenginleştirdiklerim haricinde hepiniz fakirsiniz. Ben Cevvad, Mâcid ve Vâcid'im. İstedığımı yaparım. İhsanım da, azabım da bir söz ile gerçekleşir. Ben birşeyi irade ettiğim zaman, sadece ona ol derim o da olur." "

Kelimelerinin mürekkebi, arşının azameti ve mahlukatı adedince Allah'a hamd olsun! onu tesbih ederiz. O Sebbûh'tur, Kuddüs'dür. Ruh ve meleklerin rabbidir. Sadece O, hamde, tâzime ve güzel övgüye layıktır.

Rab, işinde dilediği gibi tasarruf yapabilen mülk sahibidir. Lugatta "efendi ve islah için iş yapan" manalarına gelir. Bunların hepsi Allah için doğru olur. Allah'ın rububiyet ile tavsif edilmesi, sûrenin başında "Elhamdülilâh" ile ifade edildiği gibi, Onun övgüye layık olduğuna işaret etmektedir. Rab, "kendisine itaat edilen efendi, emrindekini dilediği gibi terbiye ve idare eden Mürebbî" demektir.

Allah Teala, insanların Rabbi ve İlahıdır. Onları yokluktan varlık alemine çıkarmıştır. İnsanlar zayıf ve cahil iken, onlara kuvvet, ilim, konuşma kabiliyeti, işitme ve görme duygusu vermiştir.

Kısacası, Allah'ın rububiyeti, insanları en güzel sûretle yaratmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Terbiye İki Kısımdır:

1- Yaratılışla İlgili Olan Terbiye: İnsanların büyüüp gelişmeleri, nefsi ve aklı kuvalara sahip olmaları bu terbiyenin eseridir.

2- Ruhî Terbiye: Bu terbiye ise, Cenab-ı Hakk'ın insanlar arasından peygamberler seçip, ilim ve amel vasıtasıyla insanları kemâle erdiren hükümleri vahyetmesidir. Ancak, bu terbiyenin tezâhürü, insanların hidâyete ermeleri ve Peygamberlerin yoluna tabi olmalarına bağlıdır.

Allah'ın insan fitratını terbiye etmesi, daha insan annesinin rahminde iken başlar. Allah onu orada rızıklandırır, bedenindeki uzuvlar kemale erdikten sonra onu çocuk olarak ana rahminden çıkarır. Allah ne yüce yaratıcıdır! Bundan sonra Allah yeryüzünden hububat ve bitkileri çıkararak, gök-

yüzünden yağmur indirip onunla ölü olan toprağı yeşilliklerle dirilterek, her cins hayvanı zeminde yayarak, pınarlar çıkarıp nehirler akıtarak insanın geçim vasıtalarını kolaylaştırır. İnsanın maddî hayatını temin edecek şekilde mükemmel bir tarzda kâinatı tanzim eder. Allah Teala, insanları güzel ve helal yiyeceklerle rızıklandırmış, bu konuda onların bir kısmını diğerlerinden üstün tutmuştur. O Kerim bir Rab'dır. Hikmet sahibi bir terbiye edici ve bütün mülkün sahibidir. O her şeye kâdirdir.

Kerim olan Rabbimiz, peygamberler gönderip onların ellerine ilahi kitap, mucize ve hidayet vermek suretiyle kullarının ruhî terbiyesini de taahhüt etmiştir. Onların ruhlarını terbiye edecek olan ibadet, inanç ve ahlak hükümlerini indirerek onları zayıf insanlık mertebesinde nezh melek makamına çıkarır. Her peygamberin bir okulu ve hikmet yurdu vardır. Orada önce peygamberin ashab ve yardımcılarıyla, onların yüksek ruhlarından feyz alıp temiz ellerinde yetişenler mezun olur. Her peygambere bir kitap indirilmiştir. Allah o kitap vasıtasıyla kendi rızasını gözeten kullarına kurtuluş yollarını gösterir. Sonra da bu peygamberlik müessesesini, diğer bütün geçmiş kitapların hakikatlarını ihtiva eden ve hatta Allah'ın irade ettiği kadar fazla hükümleri bulunan bir kitapla noktaladı. Bu kitabı bütün insanlara delil kıldı ve onu muhafaza etti. Zira o, Kur'an'da şöyle buyurur: "Zikri biz indirdik, onu biz muhafaza edeceğiz."

Sonra Allah Teâla, peygamberlere halifeler gönderdi, âlimler verdi. Bunlar, peygamberlerin davalarını açıkça anlatıp insanları bu zikre güzellikle dâvet ederlerdi. işte bunlar bildiklerini hayata tatbik eden, Kur'an-ı Kerim'in davasını omuzlarında taşıyan ve bu davayı yüceltmek için çalışan âlimlerdir. Resulullah (S.A.V) "Âlimler peygamberlerin vârisleridir" buyurur.

Ancak bu âlimler, peygamberlerin başlarına gelen bela, müsibet ve zorluklarla karşılaşp, o hidayet rehberleri gibi sabretmedikleri müddetçe gerçek vâris olamazlar.

Kur'an-ı Kerimi ezberleyen, onun ulvî sofrasındaki ziyafetle beslenen kişinin ruhu yücelir. Zira o ruhları terbiye eden, nefisleri güzel ahlakla süsleyen bir rehberdir. İnsanların Allah katında, iman hususunda hiçbir mazaretleri kalmamış diye, gece gündüz onun âyetleri hakkı dile getirmektedir. Kullarının hem beden hem de ruh terbiyesini taahhüt edip onları başboş bırakmayan ikram sahibi Rabbimizi tesbih ederiz. İkram ve ihsanlarından dolayı Ona hamd olsun!

"Âlemin" Âlem kelimesinin çoğuludur. Âlem kelimesi "raht" kelimesi gibi kendi lafzından müfredi olmayan bir kelimedir. Denildi ki bu kelimeyle

melek, insan, cin gibi ilim ve idrak sahibi olanlar kast edilmiştir. İmam Cafer es-Sadık ise şöyle der: Bu kelimeyle burada kast edilen sadece insanlardır. Buna şu âyetlerdeki ifadeler delalet etmektedir: "Âlemlerden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz?" Yani "insanlardan" demektir. "Âlemlere uyarıcı olsun diye"... Bu görüşe göre Âlem kelimesi ilim kelimesinden türetilmiştir. Diğer bazı âlimler ise bu kelimenin bütün mahlukatı içine aldığını söylerler.

Allah'dan başka her varlık âlemdir. Bu takdirde "Alâmet" kökünden türetilmiş olur. Bitkiler âlemi, hayvanlar âlemi v.s. denilmesi bu kabildir. Cemalettin Afganî şöyle der:

"Hayvan, ayakları yerde sabit olmayıp yürüyen bir ağaçtır. Ağaç ise, ayakları yerde sabit olan, devamlı aynı yerinde duran, uyumasa bile yiyip içen bir hayvandır."

"Âlemler" göklerde, karada ve denizlerdeki mahlukat sınıflarıdır. Bunlardan bir kuşak da âlem diye adlandırılır: İbnü Abbas'tan şu rivayet nakledilir. "Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Yani hamd, gökler, yeryüzü, bunların içinde ve aralarında bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün mahlukatın sahibi olan Allah'a mahsustur."

Hafız, İbnü Asakir'den nakleder ki, "Allah, onyedini bin âlem yaratmıştır. Göklerin ve yerin ahali sadece bir tek âlemdir. Diğerlerini ise Allah'dan başka kimse bilmez."

Câbir b. Abdullah şöyle der: Hz. Ömer'in halife olduğu senelerden birinde çekirgeler azaldı. Hz. Ömer, onları gören var mı diye etrafı yokladı. Fakat bir haber alamayınca üzüldü. Bir atlı Yemene, bir atlı Şama, birini de Irak'a göndererek çekirge görülüp görülmediğini araştırmalarını istedi. Yemen'e giden suvari, bir avuç çekirge ile geri döndü, Suvari onları Hz. Ömer'in önüne koydu. Bunları gören Hz. Ömer tekbir getirdi ve Resulullah (S.A.V.) dan şu hadis-i şerifi nakletti: "Allah bin ümmet yarattı. Altıyüzü denizde, dörtyüzü karada. Bu ümmetlerden ilk helâk edilecek olan çekirge-dir. Bundan sonra ipi kopmuş inciler gibi, diğer ümmetlerin helaki onları takip eder."⁽¹⁾

Her şeyi hassas bir ölçüyle yaratan Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: "Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gök yüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa, hepsi ancak sizin gibi toluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler. Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlık içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah dilediğini şaşırtır, dilediğini ise doğru yola götürür."

(1) Beyhakî'nin "Şuabu'l-İman" da rivayet ettiği bu hâdis zayıf olup İbnü'l-Cevzi'nin Mevzuatında mevcuttur.

Ey mü'minler, "yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa, hepsi ancak sizin gibi topluluklardır " mealindeki âyet- i kerime'yi iyice teffekkür ediniz!

Göklerde ve yerde bilip bilmediğimiz nice ümmetler vardır. İşte bu, bütün bu âlemlerin yaratıcısının büyüklüğünü göstermektedir. O, onların hepsinin Rabbi ve yaratıcısıdır. O, bu büyük kâinattaki her zerreyi bilir ve herşeyden haberdardır. Kur'ân- ı Kerimin, ilk süresinde bunlara işaret etmesi ne kadar güzeldir!

"Âlemlerin Rabbi " ifadesiyle bu hususları özetlemesi ne büyük bir mucizedir! "Âlem" kelimesinin geçmiş alimlerce işaret edilen mânalarını gördük. Bu kelimelerin manası aslında sayılmayacak ve sınırlanmayacak ve kadar çoktur.

Son zamanların müslüman alimleri ise, gökyüzünde Allah'tan başkasının bilemediği gezegenlerin ve yıldız kümelerinin bulunduğu alemlere işaret etmişlerdir. Ki bunları Allân'tan başka kimse bilemez. İlim, sema ilmine; semadaki acaib ve garib şeyer de Kur'ân-ı Kerim karşısında emekleyen bir çocuk olmaya devam etmektedir. Ki Kur'ân- ı Kerim mezkûr âlemlere işaret etmiş ve kâinattaki yaratıcının azametini açıkça gösteren delilleri insanlara göstermiştir. Dünyanın ağızındaki bu deliller, Kur'ân- ı Kerim'in büyüklüğüne ve kıymetine şahittir.

Cenab- ı Hak şöyle buyuruyor; "Hak onlara açıkça görününceye kadar hariçteki ve onların nefislerindeki ayetlerimizi onlara göstereceğiz"

İbnü'l- Mu'tez şöyle der:

"Ne acıptır, Allah'a nasıl isyan edilir?

Veyahut inkârcı onu nasıl inkar eder?

Herşeyde bir delil vardır,

Allah'ın bir olduğunu göstermektedir."

Yine Cenab- ı Hak şöyle buyuruyor: "Yedi göğü ve onların benzeri yeryüzünü yaratan Allah'tır. Allah'ın emri onların arasından iner. "Bunda açık bir işaret vardır ki, gökyüzünde Allah'ın emrini alan ve onun hükmüyle yürüyen bizim gibi âlemler mevcuttur. Allah'ın emri göklerde ve yerlerdeki bu âlemlerin arasından iner.

Bu husustaki ayetlerin mânaca en açık olanı Şûra sûresindeki şu âyet- i kerimedir: "Gökleri ve yeri yaratması ve onlarda canlıları bolca yayması onun delillerindedir. Allah dilediği zaman onları tekrar toplamaya kâdir-

dir." İşte bu ayet- i kerime yaratıkların göklerde ve yerde yayıldığını açıkça ifade etmektedir. Onları bizim yanımıza indirmek veya bizi onların yanına çıkarmak sûretiyle, Allah dünya ve ahirette canlıları bir araya toplamaya kadirdir.

Kur'ân- ı Kerim nazarlarımızı devamlı olarak gökyüzüne, gökyüzündeki delillere ve acaip mahlukata çevirmektedir; "De ki, göklerde ve yerde neler var, bir bakın! "

"Mutlak hükümrânlık elinde olan Allah yüceler yücesidir ve her şeye gücü yeter. O ki hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır. O ki birbirleriyle âhenkar yeri göğü yaratmıştır. Rahman olan Allah'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevirde bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü, tekrar tekrar çevir bak; göz (aradığı kusuru bulmaktan) aciz ve bitkin halde sana dönecektir. Andolsun ki biz (dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık."

"Gece de, (kudretimize delâlet eden) bir alâmettir onlara. Ondan gündüzü soyar çıkarırız. Bir de bakarlar ki karanlığa dalmışlar. Güneş de kendi mihveri etrafında muayyen bir vakit için hareket ediyor. Bu Aziz (her şeye galip olan) ve Alim (her şeyi bilen) Allah'ın takdiridir."

"Ay'ın seyrine menziller takdir ettik. Nihayet kurumuş eski hurma dalının yay şeklini almıştır. Ne güneşin aya yetişmesi mümkün olur, ne de gece gündüzü geçer. Hepsi (güneş, ay ve yıldızlar) bir felekte yüzerler."

"Güneşi ışık, Ay'ı nur yapan, senelerin sayısını ve hesabı bilirsiniz diye Ay'a menziller takdir eden O'dur. Allah bunları hak olarak yaratmıştır. Bilen topluluk için Allah ayetlerini açıkça beyan eder."

"Gökleri, yeri yaratan, gökten yağmur indirip size rızık olarak meyveler yetiştiren Allah'dır. Mutemâdiyen düzenli bir şekilde doğup batan güneş ve ayı, gece ve gündüzü emrinize vermiştir. O size her istediğinizi vermiştir. Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışırsanız, onları sayıp bitiremezsiniz. Şüphesiz ki insan çok zalim ve çok nankördür."

2- Rahmân ve Rahim

Bu isimlerin Besmelede zikredildikten sonra, Fatiha sûresinde tekrar edilmesinde bir çok faydalar vardır: Allah Teala, alemleri terbiye ettiğini, onları gözeten Rabbi olduğunu beyan ettikten sonra, bu terbiye etme fiilinin onlara ihtiyacından ya da kendisi için bir fayda temin etmek veya zararı

def etmek maksadıyla olmadığını, bunun sadece rahmet ve ihsanın sonsuzluğundan ileri geldiğini zikretmiştir. Rahmet, Allah'ın Zatının lazımı olan bir sıfattır.

Allah'ın kullarından birisi, şayet Rab mefhumundan "kahr ve galebe" manasını anlayacak olursa, doğrusunu arasın ve bilsin ki Allah'ın rububiyeti rahmet ve ihsandan gelen bir rububiyettir. Allah, böyle insanlara rahmetini ve ihsanını hatırlatıp Celâl ile Cemâl, kuvvet ile kemal itikadlarını birleştirmek istemiştir. (Allah, muradını daha iyi bilir.) Ve sanki Cenab-ı Hak, Rububiyettinin gerçek yüzünü kullarına tanıtarak kendisini onlara sevdirmek istemiştir: Bu rububiyet emniyet, esenlik ve ihsandan ibarettir. Allah sonsuz kudret ve kuvvetiyle beraber, aynı zamanda Rahmân ve Rahim'dir, bundan böyle Ondan korkmayın, bağrınız ferah, kalbiniz huzurlu olarak O'nun rızasını kazanmaya çalışın.

3- Din Gününün Sahibi

Allah Teâla, bize Zatının Rahmân ve Rahim olduğunu öğretti ve bu hususu Besmeleyle Fatihada iki defa tekrarladi. Bunların hepsi, kulların, herşeyi ihata eden Onun sonsuz merhametinin kendileri için hazırladığı nimetleri ümit etmeleri ve yine Onun rahmetine nail olmayı istemeleri vesilesiyle, onların kalplerini Zatına cezbetmek içindir.

İnsanlar, his ve şuur yönüyle birbirlerinden farklı oldukları için, onlardan herbiri, bu büyük ihsanı idrak edip de istenen cezbeyle Allah'a yönelmez ki bu cezbe onu rahmetin tecelli ettiği çardaklı cennet bahçelerine ulaştırsın. Halbuki insanlar içinde öyleleri vardır ki eğri mi, doğru mu olduğuna bakmadan her yola girer, hidayet ve dalâleti birbirinden ayırmaz. Allah'a karşı gelir, günaha yeltenir. Allah'a itaat ya da isyana, iyilik veya kötülük yapmağa aldırılmaz. Ona mani olmağa çalışsan veya nasihat etsen, sana "Allah Kerim'dir, Allah Rahim'dir" diye cevap verir. Bu ve benzer sebeplerden dolayı, Allah Teala rahmetin zikrinden sonra hemen ardından dini zikretmiştir. Böylece biz de anlıyoruz ki, Allah kullarını hesaba çekecek ve onların amellerinin karşılığını verecektir. Terğib ve terhib olmak üzere iki şekilde kullarını terbiye etmesi Allah'ın rahmetindedir. Nitekim bu hususla ilgili olarak Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır: "Kullarıma haber ver ki ben Gafûr ve Rahîm'im ve benim azabım da acı bir azaptır."

"Mâlik" kelimesini bazıları "Melik" şeklinde okumuşlardır. Her iki okuyuş da yedi kıraatta mütevatir olarak mevcuttur. Aralarındaki fark şudur: Mâlik, milk (hüküm) sahibidir. Melik ise mülk sahibidir. Kur'ân-ı Kerim, her iki kıraatın da doğru olduğuna şahadet etmektedir:

a- "O gün hiç kimse bir diğerine fayda vermeye mâlik değildir. O gün hüküm sadece Allah'ındır."

b- O gün bir çağırın, bugün mülk kimindir? diye seslenir."

Dahhak, İbnü Abbas'tan bu konuda şu rivayeti nakleder: O gün, hiç kimse dünyada olduğu gibi, Allah'ın hükmüne karışmaz. Din günü mahlu-katın hesap günüdür. Yani yaptıklarıyla hesaba çekildikleri mahşer günüdür. Hayır işlemişlerse hayırla mükâfatlandırılırlar. Allah'ın bağışlaması har-riç, şer işleyen de kötü cezaya çarptırılacaktır.

İbnü Kesir şöyle der: Gerçekte Melik, Allah Tealadır: "O Allah, ki kendisinden başka hiçbir ilah yoktur. Melik'tir, Kuddûs'tür..."

Ebu Hureyre'den merfu olarak gelen ve Sahiheyn'de yer alan bir hadis- i şerifte Hz. Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmaktadır: "Allah'ın gaza-bını celb eden en kötü şey, bir kişinin "krallar kralı" diye isimlendirilmesidir. Halbuki Allah'tan başka hiçbir Mâlik yoktur."

Yine Sahiheyn'de mevcut bir hadis- i şerif: "Cenab- ı Hak, yed- i kud-retiyle gökyüzünü dürer, dünyayı tutar ve sonra buyurur: Melik benim. Dünyanın kralları nerede? Zorbalar, böbürlenener nerede? O gün bir çağırın şöyle seslenir: Bugün mülk kimindir? Vâhid ve Kahhâr olan Allah'ındır." Dünyada insanların Melik (Kral, Sultan) diye isimlendirilmesi ise ancak mecâz yoluyla câiz olabilir. Şu âyetlerde olduğu gibi: "Allah size Tâ-lut'u kral olarak gönderdi." "Onların önünde bir kral vardı, gemiyi gasbederek alıyordu." "Hani bir zamanlar, Allah sizin içinizden Peygamberler ve krallar çıkarmıştı."

Din, lugatta hesaba çekmek, mükâfat, ceza, itaat, boyun eğmek, siya-set, şeriat ve kulların yapmakla mükellef oldukları işler gibi manalara gel-mektedir. Bu ayete en uygun düşen, son manadır. Tefsir'ül- Menâr sahibi Muhammed Reşit Rıza şöyle der: "Bir kişi şöyle bir soru sorabilir: Hergün ceza (yaptıklarının karşılığını görme) günü değil midir? İnsanların bu dün-yada karşılaştıkları sıkıntıları, hakları eda etmek ve görevlerini yapmak hu-susundaki kusurlarının bir cezası değil midir.?"

Bu soruya şu şekilde cevap verebiliriz: Evet, içinde bulunduğumuz günlerde yaptığımız işlerin karşılığını görürüz. Fakat bunların hepsi değil de ancak az bir kısmı, fiili işleyenlerin başına gelir. Gerekli olan işi yapmak-taki kusurun cezası, dünyada fertlerin herbirine teker teker isabet etmez, ama ümmet topyekün o belâya düşer olur. Allah'ın hidayet yolundan sap-pan, O'nun tekvîni kanunlarına uymayan hiçbir millet yoktur ki, ilahi adalet tarafından, fakirlik, zillet, izzet ve hakimiyetten mahrumiyet gibi hak ettiği

cezalara çarptırılmasın. Fakat fertlerde böyle bir şey söz konusu değildir. Nitekim, müsrif ve zalimlerin çoğunun hayatlarını zevk ve sefa içerisinde geçirdiklerini görüyoruz. Evet, bu kişilerin vicdanları bazen kendi nefislerini kınar ve onlar kederlerden kurtulamazlar. Malları azalır, sağlıkları bozulur, aklî melekeleri zayıflar. Fakat bunların hepsi bile, onların bazı çirkin işlerinin cezasının karşılığı olamaz. Bunlar, özellikle yaptıkları kötü icraatlarla toplumları ve milletleri sıkıntıya düşüren devlet başkanlarının ve yöneticilerin suçları yanında hiç kalır.

Aynı şekilde, iyilik yapanlar ve hakları çiğnenenler de layık oldukları mükâfata kavuşamıyorlar. Har ne kadar, yaptıkları iyilikler nefislerini tatmin etse, ahlaklarını güzelleştirse, melekelerini güçlendirse de, onların mükâfaatlarını tam olarak karşılayamaz. İşte o, mahşer gününde canlıların herbir ferdi, yaptıklarının karşılığını eksiksiz görecektir, hiçbir şekilde zulme maruz kalmayacaktır: "Kim zerre kadar hayır işlerse onu görecektir. Kim zerre kadar kötülük yaparsa o da onu görecektir." (Tefsiru'l- Menar, cüz 1. s. 55)

4- Yalnız Sana İbadet Eder, Senden Yardım İsteriz

Bu ayetten önceki ayetlerin hepsi Allah'a hamd ve senaya dairdir. Kul. Allah'ın huzurunda O'na hamdü senasını takdim edince, sanki Allah'a yaklaşıp oldu, onun divanına durdu ve sadece O'na ibadet etmeğe başladı.

Böylece kul, sözü gaybetten (üçüncü şahıstan) alıp, muhatab kâfi ile hitaba (ikinci şahısa), yani karşılıklı diyaloga aktarıp "yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım isteriz" dedi.

"İbadet" lugatta "zillet" kökünden gelmektedir. "Tarîkun mu'abbed-beîrun mu'abbed" ifadelerinde, Mu"abbed kelimesi, müzellel (zelil kılınmış) manasındadır. Dini bir terim olarak ise ibadet, Mabûda duyulan sonsuz sevgi, korku ve itaatın ifadesidir. "İyyâke" mefulünün cümlenin başına getirilmesi ve tekrar edilmesi, mefule verilen önemi ve hasrı (ibadetin Allah'a tahsis edilmesini) göstermek içindir. "Yani sadece sana ibadet ederiz ve sadece sana tevekkül ederiz" manasını kazandırmak içindir. Bu ise itaatın ve ibadetin son noktasıdır.

Dinin bütün emirleri ve kökleri bu iki temele dayanır. Seleften bazısı şöyle der: "Fatiha Kur'an'ı Kerimin sırrıdır. Fatihanın sırrı ise "sadece, sana ibadet eder, senden yardım isteriz" meâlindeki ayettir." Birinci cümle insanı şirkten uzaklaştırır. İkinci cümle ise kulun kendi gücünün zayıflığını idrak edip Allah'ın kudretine güvenmesi gerektiğine işaret eder."

İşte bundan dolayıdır ki bazı selef âlimleri, gücü yettiği halde bu ayeti

okumayan kişinin namazının sahih olmayacağını söylemişlerdir. Nitekim Buhâri ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan ve Übade b. Samit'in rivâyet ettiği hadis de bunu göstermektedir:

"Fatiha sûresini okumayan kişinin, namazı olmaz."

İbadet, yardım talebinden önce zikredilmiştir. Çünkü birincisi asıl maksat, ikincisi ona vesiledir. Böylece ehemmiyet derecesine riayet edilmiştir.

İbadet, itaatın en ileri derecesidir. Kalbin mabûdunun büyüklüğünü hissetmesinden doğar. O Mabûd ki gerçek hâkimiyet, sadece O'na mahsusdur. Kul onun mahiyetini idrâk etmekten aciz olmasına rağmen, O'nun her şeyi kuşattığını, idrakinin üstünde olduğunu bilir ve kudretinin eserlerini gözleriyle görür. Açık mucizeler ve deliller vasıtasıyla O'nun sırlarını keşfeder. Nihayet, ilahi heybetten ve kendi utancından gözlerini Ona çevirmeden ve hiçbir tarafa bakmadan sanki Onun huzurunda duruyormuş gibi, kul Allah'a ibadet eder. İhsan derecesine ulaşmadan, insan ibadetin hakikatına asla erişemez. İhsan ise, sanki Allah'ı görüyormuş gibi ona ibadet etmendir. Her ne kadar sen onu göremiyorsan da, o mutlaka seni görüyor.

İbadetin her dinde çeşitli şekilleri vardır. Bu ibadet şuuru ile, insana yüce Mevla'nın hâkimiyeti hatırlatılır. İbadetin ruhu ve özü olan bu fikir vasıtasıyla bir insan, diğer bir insana büyüklük taslamaz, taşkınlık yapamaz. Hiç kimse birbirinin hukukuna tecâvüz etmez. Herkes Allah'ın birer hakir kuludur. İnsan ne kadar yükselirse yükselsin, bilir ki Allah en büyüktür, en yücedir. İşte insan bu mânalardan her gafil oluşunda, ibadet ona bunları hatırlatır, onu ikaz eder. Bunun içindir ki her çeşit sahih ibadetin, kişinin ahlakının güzelleşmesinde ve nefsinin terbiyesinde bir tesiri mevcuttur.

İbadetin tesiri, kaynağı tanzim ve huşu olan yukarıda zikrettiğimiz şuur ile ancak meydana gelir. İbadetin şekli, şayet bu manadan mahrum olursa o zaman bu fiil, ibadet değil de bir âdet veya riyâ olur. Tıpkı insanın resminin ve heykelinin gerçekten bir insan olmayıp bir hayal, bir alçı ya da metal parçasından ibaret olması gibi.

Namaz en önemli ibadetlerden birisidir. Her müslümanın edâ etmesi gereken kesin bir emirdir. Allah sadece namaz kılmamızı değil, onu ikame etmemizi emretmektedir. Bir şeyi ikame etmek, sebep ve neticelerini de ihtiva edecek şekilde, o şeyin tam olarak yerine getirilmesidir. Namazın neticelerini ise Allah bize şöyle haber vermektedir: "Muhakak ki namaz fuşşiyattan ve kötülükten alıkoyar." "İnsan cimri yaratılmıştır. Kendisine bir zarar dokunduğu zaman feryat eder. Namaz kılanlar müstesna, kendisine bir hayır ulaştığı zaman da cimri kesilir."

Diğer taraftan, Cenab- ı Hak, nefisleri terbiye, ahlakı güzelleştirme gibi yüce gayeleri temin eden ibadetin gerçek manasını unutarak, sadece belli fiil ve sözlerden ibaret kuru bir namazla huzuruna çıkanları şöyle tehdit etmiştir. "Şiddetli azap olsun, o namaz kılanlara ki onlar namazlarından gafil-dirdirler. Onlar insanlara gösteriş yaparlar ve zekat vermezler." Allah onları şeklen namaz kıldıkları için "namaz kılanlar" diye isimlendirmiş ve sonra da gerçek namazdan gafil olduklarını beyan buyurmuştur. Zira gerçek namaz, temiz, arınmış bir kalp ile insanı Allah'a yöneltir, kalplere Onun korkusunu, hâkimiyetinin sonsuzluğunu ve ihsanını hatırlatır. Bazı âlimler riyâyı iki kısma ayırırlar:

a- Münafıklık olan riyâ: İnsanların övgüsüne, ihsanına veya rızasına mazhar olmak için, gösteriş maksadıyla ibadet yapmaktır.

b- Âdet (alışkanlık) olan riyâ: Bu da ibadetin, manası, sırrı ve faydası düşünülmeyen âdet haline getirildiği için yapılmasıdır. Bu şekilde ibadet eden bir kimse, kimin için bunu yaptığını ve Allah'a yaklaşma gayesini düşünmez. Mâlesef günümüzde insanların çoğu bu şekilde riyânın içinde bulunmaktadırlar.

Namaz kılıp da onun manasından, sırrından gafil olanlara, bu ibadetin gaye ve maksatlarından uzak kalanlara yazıklar olsun!

Peki, Rabbine ibadeti ve "Muhakkak ki namaz müminlere vakitleri belli olan bir farzdır" meâlindeki âyetin delâletiyle, üzerine farz kılınmış olan namazı terk eden kişiye yönelik tehditler nelerdir?

Burada, bu husustaki birkaç âyet ve hadisi zikretmekle yetineceğiz. Gafillerin cezasının takdirini okuyuculara bırakıyoruz. Allah onlara hidayet etsin ve kalplerini kendine çevirsin!

"Her nefis kazandıklarıyla sorumludur. Amel defterleri sağ taraflarından verilenler müstesnadır. Onlar cennet bahçelerinde birbirlerine günah-kârları sorarlar. Onlara "sizi cehenneme sevkeden şey ne idi?" derler. Onlar da "biz namaz kılanlardan değildik" diye cevap verirler".

Resulullah (sav) şöyle bururuyor: "Farz namazlardan sadece birisini özürsüz olarak terk eden kişi Allah'ın zimmetinden uzak olur." "Sadece senden yardım dileriz" meâlindeki veciz âyet dünya ve ahiret saadetimizin miracı olan iki önemli hususu bize göstermektedir:

Birincisi, faydalı işler yapmak ve bunların mükemmel bir şekilde olması için elimizden gelen gayreti sarf etmektir. Bunu şundan anlıyoruz: Kişi, ancak bütün gücünü harcadığı halde işin üstesinden gelemediği veya başarı-

lı olamayacağından endişe ettiği zaman başkasından bu konuda yardım ister. Kalem elinden sıraya düşen bir kimse, kalemi tekrar eline almak için bir başkasından yardım istemez. Ağır bir yükün altına girip tek başına onu kaldırmaktan aciz kalan birisi başkasından yardım ister. Ancak kişi yardım istemeden önce, tekbaşına o işi başarmak için bütün gücünü kullanmalıdır. İşte bu dünyevi ve uhrevi saadetin esaslarından biridir.

İkincisi ise kulun sadece Allah'tan yardım talep etmesinin gerektiği hususudur. Bu dinin özüdür ve inananların nefislerini yücelten, onları Allah'tan başkasına kul olmak esaretinden kurtaran tevhidin en doruk noktasıdır. Zaten İslâm dini bu batıl esaretle (kula kul olmak) mücadele etmek ve kulluğun sadece Allah'a yapılmasını teyid etmek üzere gelmiştir. Tevhid inancına sahip bir müslüman, insanlar arasında tam hür, efendi ve saygıdeğer bir insandır. Ne ölümlerden, ne dirilerden, onun üzerinde hakimiyet kuracak hiç bir kimse yoktur.

İstiâne lafzı, kulun kendi kesbi(kazancı) olarak bir işi yerine getirmek için Rabbinden yardım istemesi gerektiğine işaret ediyor. Burada insanı yücelten şöyle bir irşad mevcuttur: Kişi yapması gereken her ameli, nefsinin terbiyesini temin edecek bir esas haline getirmeli, yaratılış kanunlarına ve İslâmın emirlerine uygun olmayan fiileri terk etmelidir. Kim çalışıp kazanmayı bırakırsa, insanlar tarafından övülen bir tevekkül erbabı değil de yerilen bir tembel olur. Ayrıca, bir başka yönden bu lafız, insana aczini hatırlatır ki gururlanıp kendi çabasıyla yetineceğini zannederek Rabbinin inâyetini istemezlik etmesin ve sonunda perişan olmasın.

Ey Müslüman! Her hususta Rabbinin yardımını iste! Sana yardım edecek, seni güçlendirecek ve doğru yola götürecektir, sadece Odur.

Hız Peygamberimiz (sav) bir gün Hz. Muaz'ın (r.a.) elinden tuttu ve şöyle buyurdu: Allah'a yemin ederim ki seni çok seviyorum. Ey Muaz, her namazın arkasından şöyle demeni tavsiye ederim: Allahım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve güzel ibadet etmek hususunda bana yardım et!"

"Sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et!" meâlindeki âyet-i kerimenin delâletiyle, kul ölünceye kadar ibâdete devam etmelidir. Bu âyette geçen "yakîn" kelimesi, bütün müfessirlerin ittifakıyla ölüm manasındadır. Osman b. Maz'un'un vefat haberinde Hz. Peygamberimiz (sav) "Osman'a gelince, ona Rabbinden yakîn (yani ölüm ve beraberindeki alâmetler) geldi" buyurmuştur. Kul, mesuliyet yurdu olan şu dünyada yaşadığı müddetçe Allah'a ibadetten vazgeçmemelidir. İnsanlar gâflerinden uyansınlar, Rablerine ibadet etsinler ve onun azabından korksunlar. Çünkü Onun aza-

bı çok acıklı ve şiddetlidir. Umumi ve hususi olmak üzere Allah'a ibadet etmek iki türlüdür:

Birincisi, iyi- kötü, inanan- kâfir bütün dünya ve semâ ehlinin, Allah'ın kahr ve galebesi karşısında ona itaat etmesidir. Şu âyet- i kerimeler bu ibadet çeşidini anlatmaktadır: "Onlar, "Rahman çocuk edindi" dediler. Yemin olsun ki siz çok çirkin bir söz söylediniz. Az kalsın söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp yere düşecek, O Rahman'a çocuk nisbet ettiler diye. Halbuki Rahman'a çocuk edinmek yaraşmaz. Göklerde ve yerde hiçbir kimse yoktur ki, Rahmân'a kul olarak gelici olmasın."

Onların hepsi burunları yere sürülse de Allah'ın küçük birer kuludur. İşte bu Allah'ın sonsuz kudret ve hakimiyetinin neticesi olarak kâinatta her şeyi içine alan bir kulluktur.

İkinci kısmı teşkil eden hususi ibadet ise, Allah'a muhabbet ve emirlerine itaattan ibaret olan kulluktur. Allah, Zatını ve ona ibadet etmeyi seven böyle kulları hakkında şöyle buyuruyor:

"Ey kullarım, bugün size korku yoktur ve siz mahzun da olmayacaksınız."

"Sözü dinleyip güzeline tâbi olan kullarımı müjdele!"

"Rahmân'ın o kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürürler."

Müslümanların hepsi Allah'ın kulları ve Ona itaat eden dostlarıdır. Kur'ân- ı Kerim'de sadece bu itaatkâr insanlar, Allah'a kul olarak nisbet edilmişlerdir.

5- Bizi Doğru Yola İlet

Önceki âyetlerde, kendisine dua edilip ihtiyaçların istendiği Zata övgüler geçince, burada sûreyi okuyan müslümanın isteğini arz etmesi uygun düşmektedir. Bu istek de doğru yola ulaşmaktır. Bu ise, dünya ile içindeki girift ve karmaşık yolların özünü bilen her akıllı kişinin teminatıdır. Bu vesileyle müslüman, doğru yola erişmek için Allah'dan yardım ve hidayet ister. Müslüman bunu yaparken en mükemmel ve en güzel yolu seçmiştir. Şöyleki, önce talebini arz ettiği Kerim Zâtı övmüş, daha sonra da ihtiyacı olan şeyi Ondan istemiştir. İşte bu, ihtiyacını elde etme ve duaya icâbeti temin sadedinde en başarılı tutumdur. Bazen dua aynıyla kabul edilmez ve sadece Allah'a övgü ile sınırlı kalır. O zaman da kul, Rabbini övdüğü için, ebedî bir mükâfat ve sevabı hak etmiş olur. Şair şöyle der:

Sana ihtiyacımı arz etsem mi? Yoksa yetinsem mi

Senin ihsanıyla? Zira senin âdetindir ihsan.

Birgün biri seni överse,

Yeter ona bu övgüden kazandığı.

İnsanlar bilsin ki Allah, onlardan ve onların övgülerinden müstağnidir. Fakat bütün muamelelerimizde Allah'ın bize emrettiği Rabbanî edebi takınmamız gerekmektedir. Hidâyet kelimesinin buradaki manası irşad ve tevfik'tir. Bazen burada olduğu gibi yalnız başına (cer harfi almadan) meful alır. Ve "Bize ilham et, bizi muvaffak kıl, bizi rızıklandır veya bize ver" mânasını ihtiva eder. Başka bir âyette Cenab-ı Hak meâlen "O'na iki yol gösterdik" buyurmaktadır. Yani ona hayrı ve şerri açıkladık demektir. Bazen de "Hidâyet fiili "ilâ" harf-i ceriyle müteaddî olur, Şu âyet-i kerime-de olduğu gibi "Onu seçti ve ona doğru yolu gösterdi." Hidayetin buradaki mânası irşad ve yol göstermektir. Bazan Lam harfi ceriyle müteaddî olur. Cennet ehlinin Kur'an-ı Kerim'de geçen şu dualarında olduğu gibi : "

"Bizi buna muvaffak kılan Allah'a hamdolsun. Allah bize hidâyet etmeseydi, biz kendi başımıza buna muvaffak olamazdık." Buradaki mâna; "Bizi buna muvaffak kılan ve layık hale getiren" şeklindedir.

Sırât-ı Müstakim'e gelince, İmam b. Cafer b. Cerir şöyle der: Dil âlimleri sırât-ı müstakim'in" içinde eğri büğrülük olmayan açık bir yol" olduğuna ittifak etmişlerdir. Bu mâna Arapların bütün lehçelerinde mevcuttur. Sonra, Araplar sırat kelimesinin bu mânasını, istiâre yoluyla düz veya eğri vasıfları bulunan her söz ve iş için kullanılmışlardır. Böylece doğru söz veya fiili, ya da bunlardan eğri olanı bu şekilde vasıflandırmışlardır.

İbnü Kesir ise şöyle der: Önceki ve sonraki müfessirler sırat kelimesinin tefsirinde farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bununla beraber hepsinin neticesi tek bir şeyde düğümlenir: Allah'a ve Peygambere itaat aetmek.

Bazıları da "Sırat-ı Müstakim, Allah'ın kitabıdır" demişlerdir. Bu görüşü Hz. Ali'nin naklettiği şu hadis-i şerif kuvvetlendirmektedir: "Sırât-ı müstakim, Allah'ın kitabıdır." "Sırât-ı müstakim, İslâm'dır" diyenler de vardır. Nitekim Câbir'den nakledilir ki, " Sırat-ı müstakim, göklerin ve yerin arasındaki mesafeden daha geniş olan İslâm'dır."

İbnü'l-Hanfeniyye de sırât-ı müstakim'in tek makbul din olan İslâm dini olduğunu söyler.

Bu görüşlerin hepsi doğrudur. Ve birbirlerinin lazımıdır. Şöyle ki, kim

Peygamberimize (sav) tabi olursa İslâm dinine tabi olmuş demektir. Allah'ın dini ise İslâm dinidir. "Kim İslâm'dan başka din ararsa bu asla ondan kabul edilmeyecektir. Allah katında din, sadece İslâm'dır."

İnsanın hatırına şöyle bir sual gelebilir: Müslüman namazda fiilen mühtedi olduğu halde ve Allah'ın huzurunda bulunmasına rağmen, Allah'tan nasıl hidâyet ister? Bu mevcut olan bir şeyi istemek kabilinden değil midir?

Bu soruya cevabımız HAYIR'dır. Hidâyeti istemek, mevcut olan bir şeyi istemek değildir. Çünkü kul, her an ve her şartta hidâyet üzere olmasında, onda derinleşmesinde, onu artırmasında ve bu halde devam etmesinde Allah'a muhtaçtır. Çünkü kul, Allah dilemedikçe kendisi için ne bir zarar verebilir, ne de fayda temin edebilir. Allah Teala böylece her an kulun kendisinden sebat ve muvaffakiyeti için yardım istemesi gerektiğini bildirmektedir. Allah, dua eden kişinin duasına cevap vermeyi taahhüt etmiştir. Özellikle zorda kalmış, kendine muhtaç, gece gündüz dua eden kişinin duasına cevap verir. Şayet kulun gece gündüz hidâyet istemeğe ihtiyacı olmasaydı, Allah Teala bunu kitabının başında indirmek sûretiyle ona bildirmezdi. Dolayısıyla bu, şu ayetin delâletiyle de mevcut olan bir şeyi istemek değildir: "Ey iman edenler, Allah'a Onun Resûlüne, indirdiği Kitaba ve ondan önce indirilen Kitaba iman ediniz." Allah, iman edenlere imanı emretmiştir. Bu mevcut olan bir şeyi istemek değildir. Çünkü bundan maksat imana yardım eden amellere devam etmek ve imanda sebat göstermektir. Allah Teala, mümin kullarına şöyle demelerini emretmektedir: "Ey Rabbimiz bizi hidâyete kavuşturduktan sonra kalplerimizi vesveseye düşürme. Bize katından rahmet ihsan eyle. Muhakkak ki sen Vehhâb'sın".

Hz. Ebu Bekir yukarıdaki ayet- i kerimeyi akşam namazının üçüncü rekâtında Fatiha ile beraber sezsizce okurdu. "Bizi sırât- ı müstakime hidâyet et" cümlesinin manası "bizi onda daim kıl ve razı olmadığın yollara saptırma" demektir.

İbnü'l- Kayyim tefsirinin 9. sayfasında şunları söylemektedir: Hidâyetin son bir mertebesi daha vardır. O da kıyamet günü cennet yolunu tutmaktır. Allah'ın peygamberleriyle gönderdiği ve kitaplarıyla bildirdiği bu yol, orada onun cennetine ve mükâfat yurduna insanları ulaştıran yolun aynıdır. Allah'ın bu dünyada kullarına gösterdiği yolda ki sebatı, kişinin cehennem üstünde kurulu Sırat üstündeki sebatına denktir. Bu yoldaki ilerleyişi, oradaki yürüyüşüne eşittir. Onlardan bir kısmı şimşek gibi, bir kısmı gözaçıp kapanması gibi bir kısmı rüzgâr gibi, bir kısmı süvarilerin hızıyla, bir kısmı koşarak, bir kısmı yürüyerek, bir kısmı sürünerek, bir kısmı yüzünü tırmalayarak onun üzerinden geçer. Bazıları da cehenneme düşer. Kul

bu dünyadaki sırât- ı müstakim de yürüyüşünü oradakine kıyas etsin. Bu tam bir karşılık olarak aynı paralelde bir yürüyüş olacaktır: "Sadece yaptıklarımızın karşılığını bulacaksınız."

Kişi, bu dünyadaki sırât- ı müstakimden kendisini alıkoyan şüphelere ve arzulara baksın! İşte bunlar onun cehennem üzerindeki Sırâttan geçmesine mani olan engellerdir. Bu engeller burada ne kadar çok olursa, orada da o nisbette kuvvet bulurlar. "Rabbim kuluna asla zulmetmez." Allah'tan hidâyet istemek, her hayırlı işin elde edilmesi ve her kötülükten de emin olunması manalarını ihtiva etmektedir. Yolun doğrulukla vasıflandırılması, o yola girenlerin en kısa yoldan maksada ulaşacaklarına işaret etmektedir. Çünkü, doğru çizgi iki noktayı birleştiren en kısa hattır. Her ne zaman eğri- lip zikzak çizerse, bu mesafe de uzar. Bu sebeptendir ki, eğri yolun yolcuları devamlı bir yorgunluk ve bıkkınlık içindedirler. Yolun doğru olması ise o yolda giden kişinin en yakın kestirme yoldan hedefe ulaşmasını temin eder.

Allah'a giden yol birdir. Bu yolun ikincisi mevcut değildir. Allah, Zatına kavuşmak için bu yoldan başkasını kabul etmez. Kim ki müslümanların yolunun dışına çıkarsa, yolunu kaybeder ve helâk olur.

İbnü Mesud şöyle der: Peygamberimiz (sav) bir çizgi çizdi. Ve buyurdu ki, bu Allah yoludur. Sonra, onun sağından ve solundan başka çizgiler çizdi. Ve işte bunlar da diğer yollardır. Her birinde o yola çağıran bir şeytan mevcuttur, buyurdu ve şu ayet- i kerimeyi okudu: "İşte bu doğru olan benim yolumdur, diğer yollara tabi olmayın ki onlar sizi Allah'ın yolundan ayırır. Sakınırsınız diye Allah size böyle emreder." İnsanı Allah'a ulaştıran yol tektir. O da Allah'ın kitaplarıyla ve peygamberleriyle bildirdiği yoldur. Allah bu yoldan başkasını asla kabul etmez. Şayet insanlar her yola girip kapıları açsalar, o yolları kapalı ve o kapıları kilitli bulurlar. Sadece Allah'tan gelen hak yol, insanları Onun rahmetine ve nimetlerine kavuşturabilir.

Hidâyet iki çeşittir: Rehberlik ve maksada ulaştırma. Birincisi, klavuzluk yapmak manasındadır. Mesela bir kişiyi iki yol ayrımında durdurup, ki bu yolların biri doğru biri eğridir, o yollardan her birinde seyir esnasındaki neticeleri yolcuya bildirmek rehberliktir. Kullarına duygu, akıl, ilim hayrı ve şerri, faydayı ve zararı, eğriyi ve doğruyu ayıracak idrak ihsan etmek sûretiyle Allah bütün insanlara bu hidâyeti bahşetmiştir. "Biz ona iki de yol gösterdik". "Biz ona yolu gösterdik, ister şükreden olur, ister nankör." Maksada ulaştıran hidâyet ise, birinci çeşidinden daha husûsidir. Bundan gaye, varılması istenen hedefe götürecek rehberlikte beraber bu seyir esnasında kullara yardım etmek ve onları başarıya ulaştırmaktır. Bu hidâyet çeşitlerine şöyle bir misal verebiliriz: Bir kişi yolda kaybolunca insanlara danışmağa başlar. Oradan geçenlerden birisi yolu tarif edip yolun sonuna kadar yapması

gerekenleri söyleyip onu terkeder ve gider. İşte bu rehberlik hidâyetidir. Fakat yolunu kaybeden kişi, yol gösterenin yakasını bırakmayıp ondan hedefine ulaşmağı rica etse, sonra da o rehber onun elinden tutup varacağı yere kadar onu götürse, işte bu da maksada ulaştırıran hidâyet olur. Bu birincisinden daha üstün ve kıymetlidir.

Allah Teala, bütün insanlara saadet yolunu göstermiş, insanı hayra ve olgunluğa götüren yolları ve bunlara tâbi olmanın gerekli olduğunu bildirmiştir. Onlara, açık hedefler tayin etmiştir. İnsanlar ise, bu hususta ayrılığa düşmüşlerdir. Onlardan bir kısmı, bu yolda yürümüşler ve hedefe ulaşmak hususunda Allah'tan yardım ve muvaffikiyet istemişlerdir. Diğer kısmı ise, yolda oturup kalmış, yolunu kaybetmiş ve hak yoldan dönmüşlerdir.

Hidâyete çağrı umûmidir. Ona nail olmak ise, Allah'ın seçtiği ve yardım ettiği kullara mahsustur: "Allah, selam diyarına (cennete) çağırır. Ve dilediği kişileri sırat- ı müstakim'e götürür."

Müslüman sabah akşam kendisini dünya ve ahirette saadete kavuşturacak hidâyeti Allah'tan ister.

Bazı insanlar, "Sen insanları sırat- ı müstakim'e götürürsün" meâlindeki ayet ile "Sen sevdiğilerine hidayeti gösteremezsin, fakat Allah dilediğine hidayet eder" meâlindeki âyet arasında zâhiren bir tezat olduğunu zannederler. Halbuki, birinci ayet- i kerimedeki "hidayet eder" kelimesinin mânası, insanlara hak yolu göstermektir. Yani yukarıda izah edilen rehberlik mânasındaki hidayettir. Hz. Muhammed (sav) bu vazifesini en mükemmel şekilde yerine getirmiş ve Allah'a kavuşuncaya kadar, Onun yolunda hakıyla cihad etmiştir.

İkinci âyetteki hidâyet ise, yukarıda izah edilmiş olan maksada ulaştırıran hidâyettir. Dünya ve ahirette insanları mutlak saadete ulaştırıran ve onlara bu hususta yardım eden sadece Allah'tır, Onun için Allah'tan bizi peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihler yolu olan sırat- ı müstakim'e götürmesini niyaz ederiz.

6- Nimet Verdiklerinin Yoluna, Gazaba Uğrayanların ve Dalâlete Düşenlerin Yoluna Değil

Fâtiha sûresinin faziletini beyan eden hadis- i şerifte şu ifadeler mevcuttur: "Kul" , beni sırat- ı müstakim'e, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve dalalete düşenlerin yoluna değil" dediği zaman, Allah "bu kısım kuluma aittir ve kuluma istediği verilecektir" buyurdu."

« "Nimet verdiklerinin yoluna "ibaresi", bizi sırat- ı müstakim'e götür" ifadesindeki sırat- ı müstakim mefhûmunu" açıklamaktadır.

Kur'ân- ı Kerim'deki bazı âyetler, diğer âyetlerle açıklanmaktadırlar. Bu cümleden olarak, Allah'ın nimet verdiği kişiler Nisâ sûresinde şu şekilde belirtilmiştir: "Allah'a ve peygambere itaat eden kişiler, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştır. Bu Allah'ın ihsanıdır. Allah, alim olarak yeter."

Bu hususu İbnü Abbas'ın (r.a.) şu tefsiri de teyit etmektedir: "Bizi, kendilerine sana itaat ve ibadet nimetini bahşettiğin meleklerin, peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve salihlerin yoluna götür." İbnü Kesir, Allah'ın ihsanına mazhar olan kişileri şöyle tarif etmektedir: "Onlar, hidâyet ve istikamet sahibi olan, Allah'a, Resûlüne ve onun emirlerine itaat eden, yasaklarından kaçınan kimselerdir. Onlar, Allah'ın gazabına düşar olmuş kişilerin yolundan gitmezler. Gazaba uğrayanlar, iradeleri bozulmuş, hakkı bildikleri halde ondan yüz çeviren kişilerdir. Onlar, idraklerini kaybedip, dalâlet içinde şaşkın şaşkın dolaşıp duran, bir türlü hakka ulaşmayan sapıkların yoluna da tabi olmazlar."

İslamın dışında iki yol bulunduğuna işaret etsin diye kelim, "lâ" harfiyle pekiştirilmiştir. O iki yol da Yahûdi ve Hristiyanların yoludur.

Tirmizî'nin naklettiği bir hadis- i şerifin sonunda, ki râvisi Adiy b. Hatim'dir, Hz. Peygamberimiz (sav) gazaba uğrayanların Yahudiler, dalâlette kalanların ise Hristiyanlar olduğunu belirtmektedir.

Yeryüzünde fesat çıkarmaları, Peygamberleri haksız yere öldürmeleri ve haram yemeleri sebebiyle Allah, Yahûdileri rahmetinden kovmuş, onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. İşte bu durumda olan bir grubun yoluna gitmekten, müslüman Allah'a sığınmalıdır.

Bakara sûresinde, Cenab- ı Hak, Peygamberi vasıtasıyla onlara şöyle hitap etmektedir: "Allah'ın ihsanını dilediği kullarına vermesini çok görmelerinden dolayı, Onun indirdiği âyetleri inkâr etmek sûretiyle nefislerini kaptırdıkları şey ne kötüdür! Gazap üstüne gazaba uğradılar. Kâfirler için, onları zillete düşürecek bir azap vardır." Mâide sûresinde, Cenab- ı Hak, yine Yahudiler hakkında şöyle buyurur: "De ki, size Allah katında ceza yönünden bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Onlar Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı, onlara gazap ettiği, bir kısmını maymun, bir kısmını da domuza çevirdiği kimselerle Tağûta tapanlardır. İşte bunlar, mekân yönüyle en kötü ve doğru yoldan en sapık olanlardır."

Allah, onların tehlikeli olduğunu bize bildirmiş ve onların hile, tuzak

ve fesatlarına karşı bizi ikaz etmiştir. Fakat bizler Allah'ın Kitabından gafil olduk. Ve böylece herşeyden habersiz kaldık. Dolayısıyla günümüzde İslâm ümmetinin dâhar olduğu zillet ve alçaklığa düştük.

Cenab- Hak şöyle buyuruyor: "İman edenlere karşı insanlar arasında en çok düşman olanları, Yahudiler ve şirk koşanları bulursun. İman edenlere sevgi yönüyle en yakın olanları da "biz Hristiyanız" diyenleri bulursun. Bu, onların arasında Kâssisler, ruhbanlar bulunmasından ve onların kibirlenmemelerinden dolayıdır. Peygamber'e indirilen Kur'an- ı işittikleri zaman hakkı bilmeleri sebebiyle onların gözlerinden yaşlar aktığını görürsün. "Ey Rabbimiz, iman ettik, bizi şahitlerle beraber yaz" derler.

Kur'ân'ın esası Fatıha sûresinin bu son âyetinde müslümanların kendilerinden önceki ümmetlerden ibret almaları ve tarihe ibret nazarıyla bakmaları hususunda önemli bir işaret ve açıklama vardır. Bu önemli işaret şudur: Bizden önce geçen ümmetler içinde Allah'ın ikramda, ihsanda bulunduğu, bahtiyar kıldığı ve yüceltiği nesiller mevcuttur. Biz müslümanlar, namazlarımızda Allah'ın, bizi nimetine mazhar ettiği bu kişilerle beraber kılması için dua ediyoruz. Geçmiş zamanda yine bazı milletler vardır ki, Allah'ın gazabına uğrayıp helâk olmuşlardır. Biz bugün Allah'a, bu gazaba uğramış ve dalâlete düşmüş kişilerden bizi uzaklaştırmasını niyaz ediyoruz. Ey insan, bu milletler neler yapmışlardı, bir düşün! Kur'an- ı Kerim devamlı olarak bizi varlık alemine ve tarihe bakmaya teşvik ediyor. İbret ve ders almaya yeterli olacak şekilde, insanların başına gelen bazı hadiseleri bize anlatıyor. Kurân- ı Kerim, bizi buna sırf mücerret bir bakış için teşvik etmiyor. Aksine aklı yücelten sır ve hikmetleri bilmek ve insana fayda sağlayacak bir nazarla bakmamızı istiyor. Bu da insanın, geçmiş milletlerin başlarından geçen hadiseleri okuyup ibret almasıyla mümkün olur. Cenab- ı Hakkın, akıllı- akılsız varlıklarda cereyan eden kesin kanunları mevcuttur. Bu kanunlar hiçbir millete göre değişmez. Makamı ne olursa olsun, mevkisi ne kadar yükselirse yükselsin, bu kanunlar hiç bir Allah'ın kulu için değişmez. Zafer ve terakki sebeplerine teşebbüs eden bir millet ilerler. Fertleri izzet, terakki ve hürriyet için gerekli gayreti göstermeyen bir millet ise, zillete düşer, dağılır gider. İşte bu Allah'ın bir kanunudur.

Allah'ın kanunlarında hiç bir değişiklik bulamazsın. Bir milletin inançlarında, amellerinde, uyması gereken ilahi kanunlarda, İslama aykırılık ve bozulma ortaya çıktığı zaman, o milletin zillet içine düşmesi, başına musibetlerin yağması, Allah'ın gazabına dâhar olduklarının apaçık delili sayılır. Bu sebeptendir ki, Allah , nimetlerine mazhar olan insanların yoluna bizi götürmesi için Zatına nasıl dua edeceğimizi bize öğretmektedir. O mühte-

diler, Allah'ın koyduğu kanunlar çerçevesinde hareket ettikleri için, o nimetlere nail olmuşlardır.

Allah Teala, hidâyet yolunu bize anlatmak suretiyle aklımızı ve amel-lerimizi güçlendirmektedir. Rabbimiz aynı zamanda bizi gazabına düçâr olanların yollarından da sakındırmaktadır. Çünkü onlar Allah'ın kanunla-rından uzaklaşıp, onlara muhalif davranmış, böylece gazab- ı ilahîyi celbe-dip, Onun azabını hak etmişlerdir. Milletlerin azabı kıyamet gününe erte-lenmez. Ahiretten önce bu dünyada hakkettikleri cezaya çarptırılırlar.

Bir millet hak yolundan çıkınca, arzularına tabi olunca, ahlakî bozu-lunca, işleri kirlenince, şüphesiz anarşiye düşer. Siyasî, iktisadî ve ahlakî yönden o milleti sömürüp, ezmek sûretiyle ona işkence edecek kimseler başlarına musallat olur. O milleti ayakta tutan bütün değerleri yıkılır. Ümitsizlik ve zillet ruhu ortaya çıkar. Uyanmaz da bu gaflet havasında de-vam ederse, nihayet o millet zeval bulmağa mahkûm olur. Eseri varlık ale-minden silinir. İsterseniz bunu tarihten sorunuz. O size bu konuda kesin bilgiler takdim edecektir. Millet fertleri ise, her günah işlediklerinde, bu dünya hayatında Allah'ın hemen ceza verme kanununa tâbi değillerdir. Da-lâlete düşen kişi bilmeden Allah'ın nimetlerine mazhar olmağa devam eder. Nimet ondan gitmeden ölüm kendisini yakalayır. Böylece onun cezası, hiç kimseden kimseye fayda olmayan kıyamet gününe kalmış olur.

İşte bu sebeptendir ki Allah Teâla, insanları mutlu edenle, mutsuzluğa düşüren sebepleri ayırmamız ve ibret almamız için milletlerin başlarına ge-len olayları tetkik etmemiz gerektiğini bize öğretmektedir.

Tarihe sorun! Âd ve Semûd kavmi nerede? Zâlim Şeddâd nerede? Kule yaptırıp yükselten, Sonra da "ben sizin yüce Rabbinizim" diyen kişi nerede? Kârûn ve mülkü nerede? Firavun ve saltanatı nerede? Hâman ve zulmü nerede? Zaman onları değirmeninde un gibi öğüttü. Sanki daha ön-ce adları sanları yokmuş gibi, günler siyah kılıçlarıyla onları paramparça et-ti. Cenab- Hak şöyle buyuruyor: "Görmedin mi, Rabbin nasıl muamele etti, Âd kavmine? O direk gibi İrem kavmine? Öyle bir kavim ki, memleketler içinde onun gibisi yaratılmamıştı. Vadilerde kayaları oyan Semûd kavmine nasıl muamele etti? Kalabalık ordu sahibi Firavun'a? Bunlar o kimselerdir ki memleketlerde azgınlık etmişlerdi. Böylece oralarda fesadı arttırmışlar-dı. Onun için Rabbin de onların üzerine bir azap kamçısı yağdırdı. Şüp-hesiz ki Rabbin (kulların bütün yaptıklarını) gözetleyendir."

Sonra bakın ve ibret alın! Allah'ın Resûlü Hz. Muhammed (sav) nere-de? Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Yusuf, Hz. Eyyüb nerede? Hz. Mûsa, Hz. İsa nerede? Hz. Peygamberimizin (sav) Âl- i Beyti nerede? Hz. Ali, Hz. Fatma,

Hiz. Hüseyn, Hiz. Hamza, Hiz. Abbas nerede? Hiz. Muhammed'in (sav) As-hâb- ı Kiramı nerede? Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ömer, Hiz. Osman, Hiz. Ammar nerede? Sâ'd b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf nerede? İnsanlara hidâ-yet ve barış götürmek üzere, peygamber şehriden mescid- i nebeviden san-cakları alarak çıkan fetih ordusu nerede? Allah onları kendi huzuruna aldı ve rahmetinde bulunmalarını tercih etti. Onları, alemlere en güzel örnek ve insanlar içinden çıkmış en hayırlı ümmet yaptı.

Müslüman sabah- akşam, kendisinin bu ilahî nimetlere mazhar olan zâtlarla beraber olması için Allah'a dua etmelidir. Kendisini, zâlim, kâfir ve münafıklar gibi ilahî gazaba müstehak olanlardan eylememesi için, yine Al-lah'a dua etmelidir. Bunların dünya hayatındaki çabaları boşa gitmiştir. Halbuki iyi işler yaptıklarını zannederler. Allah'tan bizi peygamberler, sıd-dıklar, şehitler gibi salih kulların zümresine ilhak etmesini niyaz ederiz, Onların yolunda gitmek ne kadar güzeldir!